

Tanácsköztársaságnak az író által kiragadott, s az író számára oly fontos napjait. De valahol itt rejlik a regény buktatója is. Az író számára felbecsülhetetlen jelentőséggel bírnak saját élményei. Ezek színesek, érdekesek, megkapóak. Ugyanakkor azonban a Tanácsköztársaság helyi eseményeinek fontosabb mozzanatai — az északi hadjárat egyes döntő lépései — csak vázlatosan, sőt: szárazon vannak felrajzolva. Így a gyanútlan olvasó kissé elvész az élmények között, s néha nem tudja megállapítani, hogy melyik esemény volt a fontosabb: a közvetlen élmény, vagy a csak felvázolt, de döntő mozzanat. Az író számára — minden valószínűség szerint — az előbbi. A közbeeső rész az író számára csak az összekötő szöveg szerepét tölti be és sokszor nem más, csak sűrű adathalmaz.

Ebből a szubjektív szemléletből ered a regény másik hibája is. Az író egy pontból: önmaga nézőpontjából tekinti át az eseményeket. Önmaga szemszögéből bontakoztatja ki a Tanácsköztársaság egész időszakát. Ez szintén kettős jellegű: egyrészt nagyon érdekessé teszi a regényt, másrészt azonban leszűkíti az egész cselekmény perspektíváját. A regény emiatt nem tud valóban történelmivé válni, nem tudja szélesen áttekinteni az események látókörét. Nem válik és nem is válhat többé regényes visszaemlékezésnél.

Ugyanebből fakad azonban a regény legnagyobb hibája, melyre már előbb is utaltunk. Az író, éppen azért, mert szubjektíven

írja le az átélt napokat, szinte érzékelhető élményközelpel hozza azokat. Olyan, ma már történelmi névvé váló emberek válnak személyes ismerősünnké, mint pl. Karikás Frigyes. Az író érzékeltes színekkel rajzolja meg a 39-es dandár legendás politikai biztosát, mindig a rangjós hangján szólva róla, de ugyanakkor nem titkolva el kisebb-nagyobb hibáit sem — s éppen ezáltal válik az alak hitelessé.

A Rimaszombat körüli csaták minden aprólékos mozzanatát együtt éljük át a 39-es dandárral, a város népével, s magával az íróval, aki hol a városban, hol a harcoló katonák között élt. Különbözően is nagy erénye a regénynek szép, színes, állandó lírai hangfutamoktól átszőtt stílusa. Közvetlenebb, személyesebb hangon talán még nem is írtak a Magyar Tanácsköztársaságról.

Nagyon hasznos és jó ötlet volt az eseménynaptár s a név- és szómagyarázat „Jegyzetek” címszó alatt. Ritkán talál az ember egy regény után ilyen alapos és mindenre kiterjedő függelékét.

A regényhez Halasi Andor írt tartalmat, s az egész mű hangulatához alkalmazkodó bevezetőt.

Mindent összefoglalva megállapíthatjuk: Györy Dezső szép regénye — kisebb hibái ellenére is — méltó darabja a Magyar Tanácsköztársaságról szóló, egyre inkább sokasodó műveknek.

Somogyi Anna

LITKIN VASZILIJ — PETŐFI KOMI (ZÜRJÉN) FORDÍTÓJA

Az 1960. szeptember 20—24-e között megrendezett budapesti Nemzetközi Finnugor Kongresszus mintegy 70 előadása közül a legtöbb német vagy orosz nyelven hangzott el. Érthető, hogy a Kongresszus közönsége nagy kíváncsisággal és érdeklődéssel várta Litkin Vaszilijnek, a Moszkvai Nyelvtudományi Intézet komi származású osztályvezetőjének magyar nyelvű előadását. Az Akadémia II. emeleti kis előadóterme zsúfolásig telt a hirdetett időpontra, sokan az ajtón kívül rekedve hallgatóztak. Alacsony termetű, szőke, meghatározhatatlan korú férfi lépett az előadói asztalhoz s kissé idegenes ejtéssé, de nyelvtanilag hibátlan magyarsággal érdekes, színvonalas felolvasást tartott. Meleg ünneplése után a hallgatóság soraiból sokan körülvették, és régi barátként üdvözölték, ölelgették. A legtöbben csak ekkor tudták meg, hogy a neves tudós a 20-as évek végén egy évig Magyarországon tanult, s az Eötvös Kollégiumnak is tagja volt.

Litkin ma Európa-szerte ismert, tekintélyes finnugor nyelvész. Cikkei és nagyobb munkái nélkül a permi nyelvek kutatója nem

kezdhet eredményes bűvárlatokba. Litkin dolgozta fel először modern, tudományos igénnyel a magyar nyelvemlékek után legrégebb finnugor nyelvemlék csoportot, a XIV. század végéről származó Abur jeles zürjén nyelvű szövegeket.

Azonban Litkin nemcsak tudós résztvevője volt a Kongresszusnak. A Nemzetközi Finnugor Kongresszus tiszteletére rendezett ünnepi hangverseny műsorában Ilja Vaszj komi költő egy versét hallhattuk. Ilja Vaszj Litkin költői neve. Litkin, a költő, már a Kongresszust megelőzőleg sem volt teljesen ismeretlen nálunk. Zsirai Miklós *A finnugorság ismertetésében*, valamint a *Finnugor rokonságunkban* költőként is megemlíti. Weöres Sándor *A lélek idézése* című gazdag műfordítás kötetében Litkin egy versét is megtalálhatjuk. Komi Lány című verse a Rádióban többször elhangzott.

Litkin — a földműves család gyermeke — 1895-ben született egy Sziktivkar melletti kis faluban. A paraszti sorsot és a munkás életet igen fiatalon, saját bőrén ismerte meg. Kultúra iránti különleges fogékonysága már igen

korán megnyilatkozott. Kiválóan ismeri népének költészetét, s versei bizonyítják, hogy „tudja és érzi” komi anyanyelvét. Tanítóképzőt végez, majd a háború és a forradalom évei következnek. Íme egy részlet a vörös-katonra költő forradalomra emlékező verséből:

Október, zord arcú hónap.
17, Vad, kormos ős.
Bősz viharszelek csaholnak.
Most kazánt repeszt a gőz.
(Ford. Képes Géza.)

Az elszigetelt, kisémmizett komi nép 1921-től a Komi Autonóm Köztársaságban emberi életet kezdehetett. A mai boldog, virágzó kis köztársaságban nyoma sem található az egykori szétszórt, nyomorúságos zürjén településeknek. Litkin költői egyénisége együtt növekedett, fejlődött népével. Verseskötetek sorát adta ki, s komi nyelven is hozzáférhetővé tette a világirodalom néhány nagy alakjának egyes műveit: így Ady, Petőfi, Puskin költeményeit.

1959-ben jelent meg a Komi Állami Könyvtári igazgatóságban, Sziktivkárban Шонди Перигон (Napkeltekor) címen az életmű javából összeválogatott verseskötete.

Az eszmélő, emelkedő kis népek jelentős költőinek első feladata népük kincseinek leltárba vétele. A haza, a föld, a táj, a nép, a nyelv, a hagyományok felfedezése és tudatos felmérése, birtokba vétele, majd az ezekből kínálkozó témák sokszínű, egyre árnyaltabb és művészebb feldolgozása — felszabadult rokonnépeink valamennyi fontos költőjénél megfigyelhető jelenség. A következő mozzanatot a kitekintés, később kilépés a világirodalomba.

A komi irodalom fejlődésének ez utóbbi szakaszában tart, de az egész fejlődésnek pontos tükörképét kaphatjuk Litkin költészetében. A komi táj és élet sajátos ízeit érzékelhetjük a már említett műsorban szereplő Szánon című költeményéből:

Tágas... Az út véges?
Húzd lovam a szánt!
Ez itt a mi édes,
nagy komi hazánk.

Zord fenyők susognak,
felfülem az út.
Sötét folyók zúgnak
csermely, patak fut.

Kézbe fagy a gyeplő,
Húzd lovam a szánt!
Ez a mi tündöklő
nagy komi hazánk!

(Ford. Képes Géza)

Minket különösen érdeklő magyar műfordításai közül 5 újabb Petőfi-fordítását találjuk meg a kötetben. Ezek cím szerint a következők: Bőt..., Az álom; Гажа тулыс донна тэд..., Te a tavaszt szereted... (szó szerint A vidám tavasz kedves neked); Туома тай выс., Kicsapott a folyó... (szó szerint Hiszen megáradt a víz); Съод нянь, Fekete kenyér s végül Абу гажа арся асыв. Kelemetlen őszi reggel... (pontosabban: Nem vidám őszi reggel).

A költemények nemcsak tartalmilag, hanem formailag is pontos fordítások. Ezt csupán részben magyarázza a két nyelv nagyfokú szerkezetbeli hasonlósága, rokonsága: bizonyos szórendi kötöttségek, viszonyító eszközök megegyező használata, névszói állítmány stb. közös megléte. Litkin nagyon szereti Petőfit, sok szempontból rokonléleknek tekintheti. Szeretete saját költői tehetségével, leleményével párosulva, páratlan hűségű fordításra tette képessé.

A fordítások ismertetésének módszere a következő: első helyen az eredeti Petőfi vers áll, utána a teljes, szó szerinti magyarra visszafordított szöveg található, ezt követi a komi átültetés néhány sora vagy szakasza a pontos szemléltetés, ill. egybevetettség kedvéért, majd az egyes költemények utáni megjegyzések következnek.

Az álom

A természetnek legszebb adománya.
Megnyílik ekkor vágyink tartománya,
Mit nem lelünk meg ébren a világban.
Álmában a szegény
Nem fázik és nem éhez, szegény,
Bíbor ruhába öltözik,
S jár szép szobák lágy szőnyegén.
Álmában a király
Nem büntet, nem kegyelmez, nem bírál...
Nyugalmat élvez.
Álmában az ifjú elmegy kedveséhez,
Kiért eszti tiltott szerelmem,
S ott olvad égő kebelén. —
Álmamban én
Rabnemzetek bilincsét tördelem!

Szép álom

Te vagy a legszebb dolgunk
Álomban látod azt is
Akit a valóságban nem látsz és nem ismersz.
Álomban a szegényt bánat nem kínozza,
Világos, vidám házban jár.
Nehéz munka miatt nem szúrja fájdalom
És az éhség nem veri le.
Álomban a király nem dühöng,
Bottal s karddal nem figyelmeztet
Senkit nem ítél el s nem gyötör
Alszik akkor a feje.
Álomban a kedves lányunk az ifjú legény
búsán énekel,

És a leány keblén mint tűzön énekel.
Álmomban
Széttöröm a rozsdás láncot, szétszakítom a
kötelet,
S a hazámnak szabadságot hozok.

Мича вѳт!
Медся мусатор тэ мян.
Вѳтнад аддзылан тшѳтш сійѳс,
Кодѳс вемѳсѳн он аддзыв ни он тѳд.

A vers Litkin első Petőfi-fordításai közül való. Birkózik a nem könnyű szöveggel, de a szenvedélyesen és szeszélyesen csapongó sorok tömörségét még nem sikerül híven visszaadnia. A 16 soros eredetivel szemben a komi szöveg 17 soros. Petőfi utolsó sorát: „Rabnemzetek bilincset tördelem!” Litkin kissé aktualizálja, a forradalomra s saját szabaddá lett népére gondolva így fordítja, egészíti ki: „Széttöröm a rozsdás láncot, szétszakítom a kötelet, S a hazámnak szabadságot hozok”.

Az egyszerű formabeli összevetés vallo-mása a következő:

Petőfi rimrendszere: abba**cd**ceeffghg
ritmusa, ill. szótagszáma: 3 11 11 11
6 8 8 8 6 10 5 12 12 8 4 10

Litkin rimrendszere: axxab**xx**bcddceeff
ritmusa: 3 8 8 11 7 10 10 5 7 10 10
7 12 12 4 9 8

A fordítás a szerkezet lényegét, fontos pillereit tekintve tehát pontosnak mondható.

Sikerültebbnek tekinthetjük mind tartalmi, mind formai szempontból a Te a Tavaszt Szeretted című vers fordítását:

Te a tavaszt szereted
Én az ősz szeretem.
Tavasz a te életed,
Ősz az én életem.

Piros arcod a tavasz
Virító rózsája,
Bágyadt szemem az ősznek
Lankadt napsugára.

Egy lépést kell tennem még,
Egy lépést előre,
S akkor rájutok a tél
Fagyos küszöbére.

Lépnél egyet előre,
Lépnél egyet hátra,
S benne volnánk közösen
A szép meleg nyárba.

A vidám tavasz kedves neked
Nekem az ősz kedves
Neked az élet tavaszi virág
Nekem már elhervadt.

Neked bíbor arcod ég
Elvakítja a szemet
Nekem lám, a naparcom, —
Olyan mint a hervadt virág.

Amikor a lábam lép
Egy lépést előre
Akkor a tél zord fagyá
Kerül szemem elé.

Lépj kedves előre
Én meg visszalépek,
Együtt megyünk akkor talán
A nyár közepébe.

Гажа тулыс дона тэд,
Меным арыс — муса.
Тэнад олѳм — тувсов цвет,
А менам нин . . . кудѳ.

Тэнад алѳй чужѳмбан
Ломзѳѳ, синмѳс ѳрѳ.
А менам со, шондѳбан, —
Бытѳѳ нярѳѳм дзоридѳ.

A kifogástalan tartalmi hűség szem előtt tartásával még a komi népköltészet gyakori szép virágát is felhasználja fordításában. (A *sondiban* naparc szó többször előfordul Fokos Zürjén Népköltészeti Mutatványai-ban, Fokos külön jegyzetben is megemlékezik róla.)

Íme a formai egybevetés eredménye:
Petőfi rimrendszere: abab **xbxb** abab abab
ritmusa: 7676 7676 7676 7676

Litkin rimrendszere: axax **axax** abab abab
ritmusa 7676 7676 7676 7676

Lényegében sikerül megtalálnia A kicsapott folyó hangulatát is:

Kicsapott a folyó,
Vízben úszik a táj.
Túl a vizen lakol,
Édes rózsám, ne várj.
Elvitte az árvíz
A töltést, a hidat;
Amott megy a hídból
Az utolsó darab.

Magam egy halomról
Nézek át a vizen;
A vizen keresztül
Galamb száll sebesen.
Nem is tudom ugyan:
Galamb-e igazán,
Ami ott száll . . . vagy az
Én sóhajtasom tán?

Hiszen megáradt a víz,
El vannak öntve a rétek.
Túloldalon kedves
Engem ne várj!
A tavaszi árvíz
A hidat elvitte

Túloldalra menni
Hiszen elzárult az út. (!)
Nézek a hullámra
A hegycsúcson állva.
A túloldalra galamb
Száll a felhő alatt.
Suhan repül a galamb
S ni csak ez a galamb
Odarepül talán
Az én kedvesemhez.

Тудма тай ваыс,
Ойдмадсь видзьяс.
Модлаплад, кбзюк,
Менд тэ эн виччысь! . .
Тувсов ытва ваыс
Вуджан поссб нуис,
Модлаплад мунны
Тупкысис тай туйыс.

A legkiválóbb komi költő, Lebegyev Komi Föld című verséből jól ismerjük a jellegzetes, gyakran kiöntő komi folyókat. A Petőfi-vers Litkint szülőföldje gyakori látványára emlékezteti, a népdali mondanivaló egészen megragadja.

A keresztrímeket részint ölelkezőkkel váltja fel, de a költeményt ez nem transzpónálja más hangnembe. Ritmikailag az eredetihez teljesen hű:

Petőfi rímei: ababxcxc хахаbcbc
ritmusa: 66666666 66666666
Litkin rímei: axxaaxxa abcbedgd
ritmusa: 66666666 66666666

A Fekete Kenyér fordítása — tartalmilag — egészen pontos megfelelője az eredetinek:

Miért aggódol, lelkem jó anyám,
Hogy kenyeretek barna, e miatt?
Hisz meglehet: ha nincs idehaza
Tán fehérebb kenyérrrel él fiad.
De semmi az! csak add elém, anyám,
Bármilyen barna is az a kenyér.
Itthon sokkal jobb ízű énnekem
A fekete, mint máshol a fehér.

Miért búsulsz te kedves anyám,
Azért, hogy a kenyereink fekete?
Amikor a háznál nincs kenyér
Talán fehér kenyérrrel leszek jóllakott?
Ne búsulj anyám! szelj még!
Ha fekete is! Ez — a te kenyered!
Idegen földön a legfehérebb kenyér
Sem olyan drága édes és jó.

Мыйла тѳждысян тэ, муса мамѳй,
Сы понда, мый няньным миян сьѳд?
Кодыр керка помад нянь тор абу,
Еджыд няньѳн лоан ѳмѳй пѳт?

A kisebb eltérések, vagy az egyes sorok felcserélése nem félreértésből származnak, csupán a komi nyelv szempontjából szerencsésebb megoldást jelentenek. (Ilyen pl. a *jólakott* igenév használata.) Litkin ritmikailag epigrammatikusabb szerkezetet alkot, ezzel a páros-páratlan sorok ellentétét még jobban kiemeli. Íme a formai összehasonlítás:

Petőfi rímei: хахахаха
ritmusa: 10 10 10 10 10 10 10 10
Litkin rímei: хахахаха
ritmusa: 10 9 10 9 10 9 10 9

A Kellemetlen Őszi Reggel fordítása nehezebb feladatot jelent, melyet sikerül kiválóan megoldania:

Kellemetlen
Őszi reggel.
Kedvetlen, borús idő,
Hulldogál az
Elvirított
Őszi tájra az eső.

A szobában
ketten ülünk
Együtt: én s az unalom.
Terhes vendég!
Mint malomkő
Csügg rajtam. De megcsalom.

Szépen titkon
A szobából
Kiröpítem lelkemet.
Szállj, lelkem, szállj
Messze, messze . . .
Utad napnyugatra vedd.

Napnyugatra
Vannak, akik
Én előttem kedvesek:
Agg szülők és
Ifjú lányka
S mind, akiket szeretek.
Járd be őket,
Járd be sorra,
S jőj meg késő est felé
Édességgel
Megterhelve,
Mint virágozról a méh.

Nem vidám
Őszi reggel
Az eső mintha dézsából szakadna.
Sötét, komor
Házban
Nincs kedélyes kicsiny fészek.

Ülünk mi
Az ablaknál
Ketten: én és a bánat.
Kellemetlen vendég!
Hogy aztán
Ne menj el (!)

Titokban a házból
Elküldöm lelkemet,
Örömet keresni
Repülj, lelkem
Szállj messzire,
Nyugat felé találj utat.

Repülj lelkem
Szüleimhez
Oda, ahol a kedves otthon van
Menj, érkezz.
A kedveshez
S ahol a jó barát él.

Hozz ide
Vidám hírt
Este, naplemente felé,
Ahogy a mélt
Hozz haza
A virágról édességet.

Абу гажд Арсясы
Зэрыс кисьтö кöшысь моз.
Пемыд, шуштöм
Керка пытшкын,
Абу кыпыд дэскыд поз.

Ennek a versnek a megértése és lefordítása támasztja a legkomolyabb igényeket. Litkin minden szempontból tökéleteset alkot, Petöfi hangján, de komi nyelven szólaltatja meg a költeményt. A nyomasztó hangulat, a magyarázhatatlan bánat, a vigasztalan ősz vala-

mennyi színe felkerül palettájára. Formailag sem lehetne hűségesebb. Petöfi 3., 6. sorbeli rímeit alkalmazza s a verset végig lükteti az eredeti 447447-es ritmus.

A fordításokat tovább boncolgatni nyelvi, tartalmi szempontból nem érdemes. A nagyobb pontosság már a költői egyéniséget és a komi nyelv épségét veszélyeztetné, s valószínűleg a költemények is sokat vesztenének lendületükből.

Érdemes pillanatig elidőzni e kérdésnél: mért nem jelentősebb verseket ültetett át a kiváló költő komi nyelvre? A választott versekből irodalmunk igazi Petöfijét nem lehet megismerni. Magyarázatot találni nehéz. Lehet, hogy a pályája kezdetén, a közéletbe való kilépése előtt álló Petöfi egyéni hangja, problémái, belső lázadozásai, lassú erőgyűjtése s főleg népi hangvétele közel áll Litkin költői egyéniségéhez, még inkább a fejlődő komi irodalom mai arculatához. Meggyőződésünk, hogy Litkin komolyabb feladatokat is pompásan megoldana.

Minden sor értékes, melyet a magyar irodalom klasszikusaiból idegen nyelven olvashatunk, kultúránk szeretőit és terjesztőit jobban meg kellene becsülnünk. Legfontosabb tennivalónk, hogy nagy íróink és költőink alkotásaiból a legjobbakat és legjelentősebbeket terjesszük és ajánljuk idegen nyelvre való lefordításra.

Rokonnépeink költészeté sok szempontú tanulmányozást érdemel. A műfordító és tudós Litkin mellett az elkövetkezőkben, Litkinnel, a komi nép nagy költőjével is foglalkoznunk kell. Itt mondok hálás köszönetet Radanovics Károly barátomnak, aki a cikk elkészítésénél nagy segítségemre volt.

iff. Domokos Pál Péter

BRÓDY SÁNDOR: HÚSEVÖK

Novellák két kötetben. Magvető, 1960. 687. ill. 540 lap.

Érdeklődéssel vesszük kezünkbe az egyre terebélyesedő Bródy-irodalom eddig talán legjelentősebb teljesítményét.

Nem csalatkozunk. Czine Mihály bevezető tanulmánya rögtön szikrát csíhol, felgyújt. Az elmúlt évek gazdag novelláskötet termése bővelkedett kitűnő bevezető esszéikben. Mégis bátran állíthatjuk, hogy Czine Mihálynak sikerült valami egyedülálló kifejezőmódot találnia.

Tanulmánya színességével, lírai hevével, keresetlenül ékes stílusával a legnemesebb emlékbeszédek benyomását idézi s egyben újabb hitvallás a mellett az egyetlen helyes felfogás mellett, hogy az irodalomtudomány-

nak is irodalminak, művészinak kell lennie.

Czine tanulmánya tehát örvendetes biztatás arra nézve, hogy a magyar irodalomtudomány nem akar engedni a Kazinczy, Kölcsey, Gyulai által felállított magas mércéből.

Azonban nem hallgathatjuk el, hogy a tanulmány és címe nem fedí egymást. Bródy Sándor novellái cím után a novellákból túl keveset kapunk. Pályaképe is egyetlen. A századforduló után a tanulmány egyre inkább nagyvonalú vázlattá vékonyul, majd az utolsó éveket csak egy-egy színfoltal jelzi.

Czine Mihály értékelésével sem érthetünk mindig egyet. 1905 után nagyon eltemeti a haladó Bródyt, aki kiadott kötetek száma szerint sem dolgozott olyan keveset, mint írja.